

Katarzyna Szewczuk
Akademia Ignatianum w Krakowie
Twórczy nauczyciel
edukacji wczesnoszkolnej

Recenzja książki:
Kompetencje kreatywne nauczyciela
wczesnej edukacji dziecka,
red. I. Adamek, J. Bałachowicz,
„Impuls”, Kraków 2013

W czasach współczesnych model edukacji oparty na transmisyjnym przekazie wiedzy oraz umiejętności jej bezrefleksyjnego reprodukowania odchodzi w przeszłość. Podstawowe zadanie szkoły polega na przygotowaniu ucznia do życia w zmieniającym się dynamicznie otoczeniu, świecie technologii informacyjnej, który emanuje różnorodnością wiadomości. Egzystencja w takich warunkach będzie wymuszała na uczniach posiadanie wielu umiejętności m.in. krytycznego, a zarazem twórczego myślenia, podejmowania szybkich decyzji, autonomii i samodzielności w działaniu. Jednak aby rozwinąć lub ukształtować w uczniu pewne załączki tych zdolności potrzebny jest nauczyciel, który sam będzie przekonany o ich wartości. Nauczyciel, którego cechuje pomysłowość i oryginalność w każdym momencie procesu dydaktycznego, a także neofilia, czyli zapotrzebowanie na wszelkie nowości treściowe. Twórczy pedagog jest w stanie dostrzec, a następnie wesprzeć działania innowacyjne swoich uczniów. Swoje wsparcie może wyrażać słowem lub czynem, współtworząc pozytywną atmosferę otoczenia społecznego względem dzieci, wykazujących działania kreatywne. To od nauczyciela, jego sposobu pracy z uczniami zależy, czy będzie wspomagał czy hamował motywację, tak niezbędną do bycia twórczym. Czy zatem nauczyciel polskiej szkoły

może stać się facylitatorem kreatywnej postawy dzieci w młodszym wieku szkolnym? Prezentowana publikacja nie udzieli nam jednoznacznej odpowiedzi na tak postawione pytanie. Stanie się jednak inspiracją do refleksji nad sposobami, celowością oraz skutecznością pracy nauczyciela z uczniami. Wskaże również istotę i znaczenie kreatywności w kształceniu przyszłych nauczycieli.

Temat kompetencji kreatywnych nauczycieli klas I–III został zaprezentowany przez redaktorki publikacji w trzech częściach. W pierwszej znajdziemy treści teoretyczne odnoszące się do kompetencji kluczowych, na tle których zostały zarysowane kompetencje kreatywne. Autorki zwracają tu uwagę nie tylko na umiejętne rozróżnianie pojęć: kreatywność, innowacyjność czy twórczość, ale w pierwszym rzędzie na zmieniające się warunki współczesnej edukacji. Kształcenie „człowieka jutra” będzie wymagało od nauczyciela udzielania odpowiedzi na zaistniałe zmiany i reorganizacji sposobów pracy. Nauczyciel stanie przed dylematem heterogeniczności informacji, gdzie będzie musiał podjąć refleksję nad tym: co zostawić, co zmienić, a z czego w całości zrezygnować i dokonać wyboru. Zatem współuczestniczenie edukacji w postępie społecznym jest związane z zapotrzebowaniem na myślenie krytyczne, innowacyjne, a także autonomiczne w działaniu. Znany polski pedagog, Jan Zamojski, powiedział: „takie będą Rzeczypospolite, jakie jest młodzieży chowanie”, a to chowanie w głównej mierze zależy od tego jakiego nauczyciela na swojej drodze spotka uczeń. Czy będzie to nauczyciel skłonny do generowania nowych i wartościowych pomysłów, potrafiący kształcić i rozwijać u uczniów twórczość nowatorskimi sposobami nauczania? Autorki tej części publikacji przekonują, że krytyczna refleksja nad kompetencjami kreatywnymi nauczycieli powinna być przedmiotem wielu badań w celu zdiagnozowania problemu i ukazania jego rangi w procesie kształcenia akademickiego.

Podstawowym celem badań było rozpoznanie stanu kompetencji kreatywnych nauczycieli wczesnej edukacji. Formułując główny problem badawczy zadano więc pytanie: Jaki jest poziom kompetencji kreatywnych czynnych nauczycieli? Udzielając na nie odpowiedzi wyodrębniono pytania szczegółowe, którym przyporządkowano dziewięć obszarów badawczych. Wśród nich znajdują się m.in.: swoistość kompetencji kreatywnych nauczycieli wczesnej edukacji, wiedza nauczycieli o twórczości, obraz kreatywnego i idealnego ucznia w poglądach nauczycieli czy postawy nauczycieli wobec twórczości. Analizowany przez autorów publikacji temat został ujęty szeroko, ukazując wieloaspektowość jego rozumienia. Rzetelność prezentowanych wyników potwierdza 460-cio osobowa grupa badawcza, składająca się z absolwentów studiów, którzy podjęli pracę w zawodzie oraz czynnych nauczycieli. Na uwagę zasługuje

również dobór technik badawczych – wykorzystano test (kwestionariusz KANH S. Popka), ankiety oraz obserwację według ściśle określonego planu. Całość metodologii badań odnajdziemy w drugiej części publikacji.

Kolejna, trzecia część książki, zawiera osiem rozdziałów, w których autorzy prezentują i omawiają uzyskane wyniki badań. Refleksje jakie nasuwają się po przeczytaniu tej obszernej części publikacji nie napawają jednak optymizmem. Zmierzają one w kierunku ukazania edukacyjnej rzeczywistości małych uczniów, w której nie zachodzą pożądane zmiany ani w jakości, ani w modelu pracy szkoły. W dalszym ciągu dominuje przekaz wiedzy nastawiony na kształtowanie *homo faber*, a nie *homo creator*. Jeżeli nawet nauczyciele zauważają i doceniają przejawy dziecięcej kreatywności, to brakuje im umiejętności tworzenia warunków do jej rozwoju. Z jednej strony nauczyciele akceptują twórczą aktywność ucznia, łączą ją jednak z nauczaniem reproduktywnym, z drugiej zaś strony nie zauważają znaczenia takich cech osobowości jak: oryginalność, niezależność, odporność czy wytrwałość. W tej rzeczywistości nauczyciel konstytuuje swój styl pracy, który jest nastawiony na tworzenie przyjaznej i bezpiecznej atmosfery, szanowanie podmiotowości ucznia, zachęcanie do samodzielności i podejmowania trudnych zadań, ale tylko takich, które on sam przygotował lub wybrał z pakietów edukacyjnych. W opisywanym stylu pracy brakuje przyzwolenia na omawianie problemów wybranych przez uczniów, na swobodę stawiania pytań czy decyzji realizacji tematów, którymi dzieci są aktualnie żywo zainteresowane. Z przytoczonych wyników badań powstaje obraz polskiej szkoły, w której nauczycielowi brakuje „umiejętności tworzenia kultury klasy nastawionej na twórcze uczenie się. W kształtowaniu doświadczeń rozwojowych nauczyciel jest bardziej nastawiony na przekaz, niż na samodzielne uczenie się, rozwijanie motywacji i zainteresowań dziecka” (s. 250).

Tworząc obraz idealnego nauczyciela 80% badanych wskazywało twórczość jako jego podstawową cechę. Właściwość ta jest zatem ceniona, pożądana, a nawet stanowi czynnik wyróżniający zawód nauczyciela spośród pozostałych zawodów. Nauczyciele klas początkowych są zatem przekonani o tym, że większość ich działań edukacyjnych nosi znamiona twórczości. Jednak, jak pokazują badania, wiedza nauczycieli o procesie twórczym jest niezadowolająca, a szczególnie niska w zakresie rozumienia przebiegu procesu twórczego. Niepokoić może fakt, że samozadowolenie nauczyciela w zakresie twórczej działalności wzrasta wraz z osiągniętym stażem oraz stopniem awansu zawodowego.

Publikacja pozwala również poznać braki w przygotowaniu merytorycznym oraz metodycznym przyszłych nauczycieli klas początkowych. Nauczyciele odczuwają przede wszystkim niedosyt wiedzy psychologicznej,

Recenzje/Reviews

co najprawdopodobniej jest uwarunkowane realizacją standardów kształcenia. Standardy te sytuują przedmioty „psychologiczne” w grupie treści podstawowych o niewystarczającej, jak wykazały badania, ilości godzin przewidzianych na ich realizację. Kolejna luka w przygotowaniu do zawodu nauczycielskiego wiąże się z edukacją artystyczną. Badani nauczyciele nie wykazują się wystarczającymi umiejętnościami w zakresie edukacji plastycznej, muzycznej czy technicznej. Również współczesna szkoła nie poświęca tym zajęciom odpowiedniej uwagi. W edukacji elementarnej nauczyciele traktują ten obszar marginalnie, przypisując mu częściową rolę rekreacyjną w stosunku do innych aktywności.

Recenzowana książka zarysowuje kierunki zmian, które można podjąć na szczeblu kształcenia akademickiego. W programach kształcenia przyszłych nauczycieli powinno się zwiększyć ilość godzin przedmiotów zawierających treści psychologiczne, a także położyć nacisk na kształcenie umiejętności artystycznych studentów. Ponieważ nauczyciele oczekują gotowych instrukcji, rozwiązań metodycznych czy nowatorskich sposobów pracy z dziećmi bez większego nakładu własnej pracy, należy ukazywać znaczenie kreatywności w toku konstruowania własnego warsztatu pracy. Kopiowanie gotowych rozwiązań zaproponowanych w materiałach dla nauczycieli powinno być zastąpione autentyczną relacją z uczniem opartą na dialogu, szacunku i zrozumieniu. W związku z powyższym prezentowane wyniki analiz mogą stanowić bogate źródło informacji dla osób zajmujących się planowaniem programów nauczania studentów kierunków nauczycielskich. Niemniej jednak adresatami książki powinni stać się w pierwszej kolejności czynni nauczyciele klas początkowych. Wyniki badań mogą skłaniać do refleksji nad własnym sposobem pracy, zachęcać do podejmowania działań kreatywnych, utwierdzać w podjętych decyzjach, a także skłaniać do unikania błędów popełnionych przez badanych nauczycieli. Przeprowadzona przez autorki analiza kompetencji kreatywnych nauczycieli może zainteresować również studentów uczelni pedagogicznych. Lektura tej pozycji pomoże nabrać szacunku do wykonywanego w przyszłości zawodu. Miejmy nadzieję, że nie przestraszy ilością wymagań stawianych współczesnemu nauczycielowi, a raczej zachęci do rozwoju, samodoskonalenia i samokształcenia.

Niewątpliwym atrybutem pozycji jest bogata bibliografia oraz aneks zawierający narzędzia wykorzystywane w trakcie prowadzonych badań. Naukowy, ale zarazem przystępny język oraz aktualny problem podnoszony przez środowiska akademickie zachęca do bliższego kontaktu z prezentowaną książką.